

Waldemar Chrostowski

"Chrześcijaństwo pierwotne jako system religijny", Bogusław Górka, Kraków 2011 : [recenzja]

Collectanea Theologica 84/2, 201-205

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przekładami dostarczyła wielu elementów, które wpłynęły na konieczność zwerfikowania wcześniejszych poglądów.

Książka stanowi ciekawy powrót do zainteresowań i publikacji z początku kariery naukowej autora. Ten katolicki uczony większość swego życia naukowego poświęcił żydowskiej interpretacji pism Biblii Hebrajskiej, zawartych w targumach, stawiając sobie za cel wskazanie dowodów na istnienie w Nowym Testamencie tła aramejskiego. Konsekwentnie, nadal upatruje on w targumach wystarczające świadectwo istnienie schematów języka i myśli aramejskiej w greckim tekście Ewangelii i innych pism nowotestamentowych.

Anna Kuśmirek, Warszawa

Bogusław GÓRKA, *Chrześcijaństwo pierwotne jako system religijny*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2011, ss. 161.

Doktor hab. Bogusław G ó r k a (ur. 1957) po odbyciu studiów z dziedziny filozofii na Papieskim Wydziale Filozoficznym (aktualnie Wydział Filozoficzny Akademii „Ignatianum”) uzyskał w 1981 r. licencjat na podstawie pracy *Nauka w systemie pozytywnym Augusta Comte’a*. Następnie podjął studia teologiczne na Papieskim Wydziale Teologicznym Sekcja „Bobolanum” w Warszawie, uwieńczone w 1986 r. tytułem magistra teologii, zaś w 1989 r. w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie uzyskaniem licencjatu teologii. W 1996 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu Gdańskiego, na podstawie rozprawy *Basilea a Ekklesia w koncepcji Mateusza*, napisanej pod kierunkiem dr. hab. Jana Iluka, uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii – historia starożytna. Trzy lata później, w 1999 r., na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie religioznawstwa na podstawie rozprawy *Pomiędzy aktem wiary a faktem chrztu. Instytucja nawrócenia w Kościele pierwotnym*, której promotorem był prof. dr hab. Jan Drabina. Rozprawa została wydana drukiem w 2000 r. przez krakowskie wydawnictwo WAM. Wiosną 2006 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego w zakresie religioznawstwa na podstawie dorobku naukowo-dydaktycznego i rozprawy *Inicjacja w życie wieczne w Ewangelii św. Jana. Struktura inicjacji w świetle J, 1-10-12; 3,1-21; 5,1-47; 20,31-31*. W latach 1995-2002 był zatrudniony na stanowisku adiunkta w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Słupsku, przemianowanej w 2000 r. na Pomorską Akademię Pedagogiczną (od 2006 r. Akademia Pomorska). W 2002 r. uzyskał zatrudnienie na Uniwersytecie Gdań-

skim, gdzie od 2007 r. jest zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego w Instytucie Historii.

We wcześniejszych publikacjach B. Górki dominuje problematyka inicjacji w okresie apostołskim i bezpośrednio poapostołskim, oparta przede wszystkim na analizie pism Nowego Testamentu. Książka *Chrześcijaństwo pierwotne jako system religijny* stanowi kontynuację i rozwinięcie badań podsumowanych w rozprawie zatytułowanej *Inicjacja w życie wieczne w Ewangelii św. Jana. Struktura inicjacji w świetle J 1,10-12; 3,1-21; 5,1-47; 20,30-31* (Gdańsk 2005). Autor deklaruje stworzenie podwalin pod nową dyscyplinę badawczą, określoną mianem „hermeneutyka inicjacji”. Niniejsza książka, to – w zamiarach autora – „próba wypłynięcia z «Janowej zatoki idei na otwarte nowotestamentowe morze»” (s. 11). Zasadniczy cel stanowi prezentacja chrześcijaństwa jako systemu przy użyciu podejścia nazwanego „inicjacyjnym”. We *Wstępie* (s. 11-15) czytamy: „Podejście inicjacyjne od strony metodologicznej sytuuje się w nurcie orientacji synchronicznej, w której przedkłada się analizę ostatniej postaci tekstu nad rekonstrukcję jego powstawania” (s. 12). Autor wybiera do analizy pięć tekstów Nowego Testamentu, które traktuje jak pięć „filarów” wyodrębnionych w celu ukazania wczesnego chrześcijaństwa jako systemu religijnego. Zapowiadając kompozycję rozprawy, zaprasza do „lektury niełatwej publikacji, która oferuje niekonwencjonalne spojrzenie na chrześcijaństwo pierwotne” (s. 15).

Rozdział pierwszy nosi tytuł *Ewolucyjny charakter chrześcijańskiej moralności* (s. 17-34). Uznając dynamiczny charakter moralności wyznawców Jezusa Chrystusa, stanowiącej „pochodną” doświadczenia religijnego opisanego w Nowym Testamencie, B. Górka podkreśla związek między tym, co (w nawiązaniu do formuł chrystologicznych) nazywa „oddolną filiologią” a „oddolną” moralnością. Punkt wyjścia jest dosyć osobliwy, a mianowicie współczesne żydowskie zapatrywania na Jezusa, których spektrum jest szerokie: od postawy negatywnej przez neutralną po postawy pozytywne. Szkicując postawy pozytywne, traktuje je jako „trampolinę do ukazania progresywnego charakteru doświadczenia wiary w starożytności chrześcijańskiej” (s. 22). Ta przesłanka, o charakterze bardziej socjologicznym niż teologicznym, została wykorzystana do uzasadnienia tezy o wielofazowej strukturze inicjacji w wiarę, co miałyby uwarunkować ewolucyjną naturę moralności chrześcijańskiej. Autor koncentruje się na relacji chrześcijanin/katechumen – wierny, po czym omawia strukturę inicjacji w Kościele pierwotnym i Konstytucjach Apostolskich. Na tej podstawie proponuje progresywne i transpozycyjne ujęcie doświadczenia wiary, rzutujące na analogiczny progres w sferze moralności, w którym rozróżnia następujące etapy: moralność Tory; moralność Proroków; moralność mesjańska; moralność przyjacielska. Tytułem przykładu, zacytujmy opis tej ostatniej: „Trudno precyzyjnie określić, na

czym polegała miłość przyjacielska. Wyrażała się zapewne w stałej dyspozycji do położenia swojego życia za przyjaciół Boga na wzór Jezusa jako Syna Boga” (s. 32). We *Wnioskach* otrzymujemy aktualizację wyłożonych przemyśleń, której sedno stanowi postulat odrodzenia i upowszechnienia wtajemniczenia w wiarę i życie chrześcijańskie.

Praxis w oparciu o Mk 10,17-31 i paralele – brzmi tytuł rozdziału drugiego (s. 35-65). Nie dość jasny tytuł wprowadza w rozważania ważnej kwestii stosunku chrześcijanina do posiadania dóbr. Autor zaczyna od zwrócenia uwagi, że rozmówcą Jezusa był Żyd, a nie chrześcijanin, i взгляд na to czyni fundament dalszej refleksji, podzielonej na trzy części. Najpierw analizuje dialog Jezusa z bogatym Żydem, człowiekiem „młodym i nobliwym, bogatym i cnotliwym” (s. 39), który otrzymuje wskazania, jak stać się *chrystusowcem*, czyli uczniem Jezusa jako Mesjasza” (s. 48). Razi użycie w tym kontekście określenia „chrystusowiec” (nawet pisanego kursywą), nasuwa ono bowiem jednoznaczne skojarzenia z członkami współczesnego zgromadzenia zakonnego. Następuje analiza dialogu Jezusa z uczniami, w której podkreśla się trudności wejścia do królestwa Bożego, ukazane w obrazach wielbłąda i ucha igielnego. Trzecia część refleksji dotyczy dialogu Jezusa z Piotrem, w którym mowa o nagrodzie dla katechumenów oraz dla „Dwunastu”. Rozważania zamyka krytyczna konkluzja odnośnie do prakseologii chrześcijańskiego Zachodu w odmianie katolickiej i protestanckiej, którą wieńczy stwierdzenie: „Mamy więc tutaj zbawienie w *praxis*, więcej *praxis* utożsamiono ze zbawieniem! Mowa tu oczywiście o egzystencjalnym zbawieniu mesjańskim, a nie o zbawieniu synowskim” (s. 65). Przyznam szczerze, że jest to konkluzja wielce wysublimowana i niełatwa do klarownego wytłumaczenia.

Rozdział trzeci ma na względzie *Małżeństwo według Ef 5,21-33* (s. 67-87). Wskazana perykopa z Listu do Efezjan jest jednym z najbardziej kluczowych tekstów biblijnych na temat natury małżeństwa chrześcijańskiego. Wśród „zagadnień wprowadzających” autor omawia jej kontekst i genezę, po czym proponuje „interpretację inicjacyjną”, postrzegającą wzajemne podporządkowanie się (w. 21) oraz podporządkowanie się żon mężom (ww. 22-24) i miłość mężów do żon (ww. 25-30) nie w kluczu małżeństwa naturalnego ani małżeństwa sakramentalnego, ale jako tekst dynamiczny, „fotografujący związek męża i żony na pewnym etapie wczesnochrześcijańskiej inicjacji, a bynajmniej nie jest to etap pochrzcielny, lecz przedchrzcielny, katechumenalny (mesjański)” (s. 87). Wniosek brzmi: „Wejście w tajemnicę królewską (doświadczenie Jezusa jako Syna Bożego) przeniesie ich «zaręczynowy związek» na poziom związku oblubieńczego – jak wiele na to wskazuje – w obrzędzie sakramentu chrztu” (*tamże*).

W tym przypadku autor nie pokusił się jednak o aktualizację przesłania nowotestamentowego tekstu.

Rozdział czwarty został opatrzony tytułem *Prymat Piotra jako istotny element władzy* (s. 89-118). Wybór problematyki jest uzasadniany tym, że organizacja to kolejny istotny faktor pierwotnego chrześcijaństwa jako systemu religijnego. Punkt wyjścia stanowi przybliżenie dyskusji nad tekstem Mt 16,13-20, zarówno w tym, co dotyczy jego wieloaspektowego kontekstu (literacki, geograficzny, liturgiczny), jak też najważniejszych składników „skrutynium” uczniów (ww. 13-16) i obietnicy prymatu Piotra (ww. 17-19). Po naszkicowaniu wielokierunkowych ustaleń egzegetycznych i teologicznych, autor twierdzi, że interpretacja tej perykopy „poniekąd pozostaje w gestii wyznań chrześcijańskich” (s. 115) i by uczynić „wyłom w tym interpretacyjnym obyczaju”, przedkłada własną, czyli – jak należało się spodziewać – inicjacyjną interpretację obietnicy prymatu Piotra, upatrując w niej „inicjacyjną fotografię ekklesii”. W tym miejscu styl i słownictwo autora odsłaniają jego predylekcję do krasomówstwa: „*Ekklesia* *mou* z obietnicy prymatu jaśnieje w Ewangelii Mateusza niczym kometa widoczna z ziemi w trakcie wędrówki po układzie planetarnym” (s. 117). Ze swoim podejściem B. Górka łączy obiecujące i nadzwyczaj ambitne rezultaty: „Stawianie kwestii w ten sposób może doprowadzić do wyzwolenia doktryny chrześcijańskiej z wielu gigantycznych i genetycznych przekłamań, zaś jego społecznej kondycji – z widocznej zapaści” (s. 118).

Ostatni, piąty rozdział, podejmuje temat *Idee teologiczne na podstawie Jk 1,12-18* (s. 119-138). Również tutaj punktem wyjścia jest nawiązanie do kontrowersji między katolicyzmem a protestantyzmem w kwestii usprawiedliwienia przez wiarę. Stosując podejście inicjacyjne, autor na bazie egzegezy komentowanej perykopy wskazuje na to, co nazywa kerygmatem negatywnym (ww. 14-16) i pozytywnym (ww. 17-18). Rozpoznając w w. 18 przeniesienie obrazu porodu na Boga Ojca, upatruje w tym „jedną z najbardziej szokujących operacji stylistycznych NT” (s. 134). Wniosek brzmi: „Na kanwie wczesnochrześcijańskiej inicjacji Jakub odsłania, przy pomocy obrazowych środków stylistycznych, Boga angażującego się na rzecz inicjowanego. W procesie wtajemniczenia Bóg objawia się jako żywy i sukcesywnie ożywiający inicjowanego” (s. 137).

Zakończenie (s. 139-140) bardzo zwięźle bilansuje zawartość poszczególnych rozdziałów, podkreślając ich przemyślaną logikę i spójność tematyczną. Ujęcie inicjacyjne – twierdzi autor – dobitnie wydobywa dynamiczny charakter pierwotnego chrześcijaństwa, konieczny do podjęcia i naśladowania w naszych czasach, ponieważ utraciło ono wiele z dawnego dynamizmu. Za odrodzeniem wiary powinna pójść głęboka odnowa teologii wyrosłej z inicjacji, w czym niezbędny jest solidny powrót do orędzia Nowego Testamentu.

Książkę zamyka *Wykaz skrótów* (s. 141-142), *Bibliografia* (s. 143-155), streszczenie w języku niemieckim (s. 157-158) oraz *Indeks autorów* (s. 159-161). Od strony wydawniczej książka została opracowana bardzo starannie, na pochwałę zasługuje także jej staranna szata graficzna.

Książka nosi cechy monografii, ponieważ wszystkie jej rozdziały podejmują i rozwijają jeden temat badawczy, a mianowicie inicjacyjną genezę i naturę wiary i teologii pierwotnego Kościoła. Nasuwają się dwa pytania: Czy rzeczywiście perspektywa inicjacyjna odgrywała w pierwotnym Kościele tak decydującą rolę? Czy autorowi powiodło się zadanie uzasadnienia i zobrazowania tej tezy poprzez dobór odpowiednich tekstów, a więc i tematów nowotestamentowych? Moim zdaniem, odpowiedź na obydwie pytania jest pozytywna, aczkolwiek podejście inicjacyjne powinno być rozpatrywane w korelacji z innymi podejściami, nie zaś w izolacji od nich, a tym bardziej w przeciwstawianiu go innym perspektywom. Osobne wyzwanie stanowi często powtarzany postulat aktualizacji orędzia Nowego Testamentu do uwarunkowań i potrzeb współczesnego Kościoła. Natomiast jest prawda, że skuteczna i potrzebna odnowa teologii nie dokona się inaczej, jak przez wydobywanie i realizowanie dynamizmu wiary chrześcijańskiej.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Bogusław GÓRKA, *Reinterpretacja źródeł chrześcijaństwa*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013, ss. 125.

We *Wstępie* (s. 9-10) B. G ó r k a prezentuje tę książkę jako „kontynuację i dopełnienie formuły poprzedniej monografii pt. *Chrześcijaństwo pierwotne jako system religijny* (Kraków 2011)”. Podobnie jak poprzednia, również i ta składa się z pięciu rozdziałów, zawierających „propozycję ponownej interpretacji źródeł chrześcijaństwa na podstawie wybranych tekstów”.

Tytuł rozdziału pierwszego zamyka pytajnik: *Nieprzekładalność Janowego Prologu (J 1,1-18)?* (s. 11-40). Temat jest rzeczywiście ciekawy i zapowiada podjęcie studium translatorycznego, które może stanowić ważny przyczynek do interpretacji czwartej Ewangelii kanonicznej. Poczyniwszy kilka uwag na temat translatoologii, B. Górka omawia teorię tłumaczenia wypracowaną przez Olgierda Wojtasiewicza, po czym przenosi niektóre zasady translatoologii na grunt przekładu Ewangelii. Zamieściwszy grecki tekst Janowego Prologu, przytacza jego retranslację na język nowohebrajski autorstwa F. Delitscha i zajmuje się krytyką wybranych tłumaczeń – na język łaciński (Wulgata) i na polski (Biblia Tysiąclecia, Biblia Poznańska, przekład interlinearny w ramach „Prymasowskiej Serii